

מבוא

מהות החוויה התיאטרונית היא מפגש בין שתי קבוצות, שחקנים וצופים, שמשפיעים אלה על אלה. משמעותה של המילה תיאטרון לקוחה מהתיאטרון היווני, והיא "המקום שממנו רואים". בתחילה התייחס המושג למקומם של הצופים בלבד. מאוחר יותר הורחב השימוש בו וכלל גם את אזור הבמה. חלל התיאטרון יכול להיות מקום פתוח או סגור, אולם בתוך בניין מקורה או אמפיתיאטרון חשוף לארבע רוחות השמים, בכל מקרה החלל ממלא תפקיד מכריע במדיום התיאטרון החזותי. הוא משפיע על ההצגה וגם מושפע ממנה. (אייזנגר וקארין, 2006 : 10).

על פי היוצר פיטר ברוק (Peter Brook, 1925-), שביסס את שיטתו בהתאם לתפיסה של יזי גרוטובסקי (1933-1999), כל חלל ריק הוא סוג של במה עירומה. על מנת שיתקיים אירוע תיאטרון דרושים שני מרכיבים הכרחיים, והם בלבד: קהל ושחקן. די בשחקן אחד שחוצה במה מול אדם אחד שצופה בו כדי שיתרחש אירוע תיאטרון. (ברוק, 1991 : 15).

גרוטובסקי וברוק מייחסים חשיבות רבה ליחסי במה – קהל בתיאטרון. יחסי במה - קהל מתבטאים במישורים רבים, כמו ארגון מקום ההצגה, צורת הישיבה של הצופים ביחס לבמה ועוד. גורמים אלה משפיעים על סוג החוויה התיאטרונית של הצופה. הם מבליטים את חשיבות הקשר המיוחד בין הצופה והשחקן, וטוענים כי ללא חלל, ללא במה, לא ניתן לממש קשר זה.

www.hofhasharon.org/UploadFiles/hofhasharon//1935-922011

ניתן להגדיר אירוע תיאטרון כמפגש מוסכם (על בסיס עקרון ההסכמה) בין קהל לשחקן, בו מגלם השחקן דמות בעולם בדוי. A מגלם את B לעיניו של C. עיקרון ההסכמה הוא "חוזה לא כתוב" המתקיים בין הקהל לשחקנים. בחוזה זה על כל צד לקיים מס' תנאים: A - השחקנים מקבלים את העמדת הפנים שלהם על הבמה, בינם ובין עצמם, ביצירת העולם הבדיוני. הם מחויבים לגלם את הדמות B באופן אמין. C - הקהל, מאמין לאשליה ולעולם הבדיוני שנוצר על הבמה, ומקבל את העמדת הפנים של השחקן.

התיאטרון הוא אומנות שלא מתקיימת ללא נוכחות הקהל. זמן היצירה בתיאטרון מוגבל לזמן הצפייה בהצגה, בניגוד לאומנות פלסטית כמו ציור ופיסול, בהם היצירה תלויה על הקיר ולא מוגבלת בזמן (תמונה במוזיאון יכולה להיות מוצגת במשך מאות שנים). אמנות התיאטרון מתקיימת רק בזמן התרחשותה. היא חד-פעמית, אין הצגה אחת דומה לשנייה וכל הצגה מבוססת על מפגש קהל – שחקן. (ברוק, 1991)

עם זאת יש לזכור כי התיאטרון אינו רק מקום בו מוצג מחזה, אלא (ולפעמים, בעיקר) מקום מפגש חברתי. "קריאה" נכונה של מקום ההצגה על מרכיביו יכולה לסייע לנו בהכרת קהל הצופים שצפה בהצגותיהם של אותם מחזאים בעבר וגם בהבחנת אופיו של קהל בתיאטרון בן ימינו. מצד שני, הכרת הקהל והרגליו מסייעת לנו להיטיב להבין את המחזה. (אוריין, 1988).

סוגי תיאטרונים

סוגי התיאטרון הקבועים והידועים לנו הם הטרגדיה והקומדיה, התיאטרון הפוליטי חברתי, התיאטרון התיעודי, התיאטרון האכספרסיוניסטי והתיאטרון הסוריאליסטי. מלבדם יש סוגים שונים נוספים, ואמנה אחדים מהם:

תיאטרון חזותי – מתבטא בשפה חזותית, מביע את הרעיונות שלו באמצעות אביזרים, תפאורה, סמלים חזותיים ותנועה.

תיאטרון תנועה – משתמש בשפה תנועתית להעביר את העלילה והרעיון; הצגה ללא מלים הנמצאת על קו התפר שבין תיאטרון למחול.

תיאטרון סיפור – מבוסס על סיפור, אינו מבטל את דמות המספר אלא ממחיש אותו.

תיאטרון ניסיוני – מבוסס על חיפוי דרך, הן בתחום הבימוי והעיצוב, והן בתחום הפרשנות הבלתי קונבנציונלית של הטקסט.

תיאטרון שוליים – תיאטרון שאינו נהנה מתמיכת המדינה. בדרך כלל נערכים בו ניסיונות אמנותיים, ויוצריו מחפשים דרך חדשה בתיאטרון.

תיאטרון רחוב – תיאטרון המתקיים תחת כיפת השמיים. הצגות הרחוב יכולות להיות בעלות אופי בידורי, או בעלות אופי חברתי ופוליטי.

תיאטרון אימפרוביזציה – הצגה ללא טקסט כתוב. השחקנים מאלתרים תוך כדי תנועה, בהתאם לנושאים שהביאו, או נושאים שניתנים להם על-ידי הקהל. תיאטרון זה ידוע גם בשם פלייבק.

תיאטרון עני – התיאטרון של גרוטובסקי, החל מאמצע המאה ה-20, שמאמין בחזרה למקורות התיאטרון – לחוויה הפולחנית, למפגש בלתי אמצעי בין שחקן וצופה, ללא אלמנטים מיותרים כמו תפאורה, אביזרים או תאורה.

בכל התיאטראות הללו המפגש הראשון של הצופים בהצגה הוא החלל שבו היא מתקיימת. בין שמדובר בחלל ארכיטקטוני - בהיכל מפואר או במבנה צנוע, עתיק או חדש, ובין שהוא חלל אלטרנטיבי, כמו מוסך ישן או דירת מגורים, שמאתגר את הקהל. (אייזנגר וקארין, 2006: 16-17).

חשיבות רבה נודעת אפוא לסדר ולתכנון של מקום ההצגה, מיקומה של הבמה ומקום מושבם של הצופים, שמבטאים את טיב היחסים שבין הקהל לשחקנים. ריחוק או אינטימיות ביחסי קהל מול שחקנים, נקבעים בין היתר על ידי סוג החלל. עוד בטרם החלה ההצגה או אפילו לפני עלות המסך, הגורם הראשון המשפיע עלינו, כאשר אנו נכנסים כצופים לתיאטרון, הם דרכי הארגון הפיסיים שלו: ממדיו, המרחק בין הבמה לקהל הצופים, מבנה האולם ומקומו של הצופה ביחס לשחקנים. (הנדלזלץ, 2013).

בעבודתי אנסה להראות את תפקידיו של החלל הפיזי שבו מתקיים האירוע התיאטרוני; את הקשר שבין עבודת השחקן על הבמה למרחק שבינו לבין הקהל; ואת ההבדלים בהשפעת הקשר הזה בסוגים שונים של תיאטראות.